

Wording, plaats en betekenis van geloofsbelijdenissen in de Kerk

Ton van Eijk, voormalig universitair docent aan de faculteit katholieke theologie van Tilburg University en voormalig voorzitter van de Raad van Kerken in Nederland, hield een voordracht in het kader van 1700 jaar Concilie van Nicea en bewerkte deze tot dit artikel. De voordracht werd op 27 mei en 19 juni 2025 gehouden, resp. te Lisse en Voorburg.

I

In de zomer van 325 kwamen te Nicea (het huidige Iznik in Turkije) de leiders (bisschoppen) van de Kerk – dat was er nog maar één - bijeen voor een oecumenisch (d.i. de bewoonde wereld omvattend) concilie, het eerste in de kerkgeschiedenis. Zij achtten het nodig zich uit te spreken over de geloofsleer en over verschillende geloofspraktijken. In beiden was eenheid geboden. Zij waren daartoe uitgenodigd door Constantijn, de (enig overgebleven) keizer van het Romeinse Rijk, die zich tot het christendom had bekeerd en belang had bij die eenheid, want het ene Rijk vroeg niet alleen om één heerser maar ook om één geloof. In Nicea was de leerstellige kwestie die om verheldering vroeg de verhouding van de historische persoon van Jezus tot de God die Hij tijdens zijn leven steeds zijn Vader had genoemd en de praktijk die geregeld moest worden was de datum van het paasfeest.

Omdat het jubileum het hele concilie geldt en niet alleen de geloofsbelijdenis, eerst even het volgende over de regeling van de paasdatum. Aan het begin van de 4^e eeuw waren er verschillende praktijken, omdat er verschillende berekeningen van de paasdatum in omloop waren. Besloten werd, dat alle kerken de berekeningen van Rome en Alexandrië zouden volgen. Die hadden het voordeel onafhankelijk te zijn van de joodse berekening, die op de 14^e van de maand Nisan uitkwam en rekening hield met de nachtevening in de lente. Voortaan zou het paasfeest altijd worden gevierd op een zondag, de dag van de verrijzenis van Jezus. Hiermee werd tot op zekere hoogte de band van het christelijke Pasen (Pascha) en het joodse Pesach doorgesneden, wat sommigen betreuren. Misschien is het betreurenswaardiger dat christenen van ‘Oost’ en ‘West’ hun Pasen nog steeds niet op dezelfde datum vieren. Daar is geen concilie aan te pas gekomen maar een solo-actie van paus Gregorius XIII die in 1582 een nieuwe kalender invoerde (de Gregoriaanse ter vervanging van de Juliaanse). Er wordt, met name door de Wereldraad van Kerken, al lang geprobeerd om tot een universele paasdatum te komen, tot nu toe zonder resultaat.

II

De viering van het jubileum van het concilie van Nicea richt zich in de eerste plaats op de tekst van de geloofsbelijdenis die toen werd geformuleerd. De Bijbel van het Nieuwe Testament kent zo’n geformuleerde belijdenis nog niet, maar spreekt wel van belijden en belijdenis. Van zijn leerling Timotheus schrijft de apostel Paulus dat hij ‘de schone belijdenis’ heeft afgelegd voor vele getuigen. Een regel verder heeft hij het over Jezus Christus die voor Pilatus zijn schone belijdenis heeft afgelegd (1Tim. 6, 12-13). In deze passage is geen sprake van een geformuleerde belijdenis zoals we die kennen uit de kerk en de catechismus, maar ze laat wel zien dat die belijdenis op de eerste plaats niet een verbale, maar een existentiële zaak is. Het komt erop neer dat je publiek en *metterdaad*

voor je (geloofs)overtuiging uitkomt. Hoezeer er ook over woorden en formuleringen getwist is, wie zijn geloof belijdt zegt iets over zijn/haar religieuze identiteit.

III

Hoewel de geloofsbelijdenis als geformuleerd geloof in verschillende contexten voorkomt, is toch de liturgie (de kerkdienst) de plaats waar ze haar oorspronkelijke en eigenlijke plaats heeft; die bepaalt er de context en het spirituele gewicht van. In feite heeft de (katholieke) kerkganger bij twee gelegenheden met een geformuleerde geloofsbelijdenis te maken: bij de bediening van de doop en dan altijd, en bij de viering van de eucharistie op zon- en feestdagen. De vorm van de belijdenis is in beide gevallen verschillend. Bij de doop - en bij de hernieuwing van de doopbeloften in de Paaswake - geschiedt die in de vorm van een ondervraging, bij de eucharistie is de vorm een doorlopende tekst die afwisselend door het koor c.q. de priester en de hele gemeenschap wordt gebeden of gezongen. Die katholieke kerkganger kent daarvan twee vormen, een korte en een lange, de korte is bekend onder de officiële naam Geloofsbelijdenis van de Apostelen (*Symbolum Apostolorum*), vroeger 'de Twaalf Artikelen' geheten (in het vervolg afgekort als Ap), de lange wordt de Geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel (verder NC) genoemd en daarvan wordt dit jaar het jubileum gevierd. Over beide dadelijk meer.

De geloofsbelijdenis is dus op de eerste plaats een liturgische tekst, al heeft ze ook in andere contexten gefunctioneerd en andere doelen gediend. De in de liturgie gesproken of gezongen geloofsbelijdenis is zoveel meer dan een opsomming van te memoriseren geloofswaarheden. Ze gedenkt de grote heilsfeiten, die we met de drieslag schepping – verlossing – heiliging kunnen aanduiden. Door haar liturgische oorsprong en context is de geloofsbelijdenis meer dan een louter leerstellige tekst. Ze ontleent aan haar liturgische inkadering een doxologisch karakter, ze wil eerbetoon (*doxa*) zijn aan God. Ze is dan ook trinitarisch gestructureerd: ze vertolkt het geloof in de Drie-Ene God, ten overstaan van wie ze door de geloofsgemeenschap wordt uitgesproken. Deze structuur is, zo ze al niet oorspronkelijk is, in ieder geval karakteristiek voor alle geloofsbelijdenissen die in de eerste vier eeuwen zijn ontstaan, waaronder dus Ap en NC.

Natuurlijk wekken geloofsbelijdenissen de indruk dat het leerstellige, ja dogmatische teksten zijn. Maar het in de liturgie vertolkte dogma is geen abstracte theologische waarheid. De uitgesproken geloofswaarden worden in de gevierde liturgie bewaarheid, ze duiden aan wat in de liturgie in feite plaats grijpt. Dat is niet alleen zo in de doop, die in de naam van de Vader, van de Zoon en van de Geest voltrokken wordt en waardoor de dopeling in de gemeenschap van deze God wordt opgenomen. Het is ook zo in de eucharistie, waarvan het centrale of eucharistische gebed eveneens een trinitarische structuur heeft, d.w.z.. ze is geordend naar de drie namen van God: Vader, Zoon en Geest. Het is naar zijn structuur dankzegging aan de Vader, gedachtenis (anamnese) van de Zoon en aanroeping (epiklese) van de Geest en bovendien loopt het uit op of culmineert het in de doxologie. Het geloof in de Drie-Ene God is hier geen theologische hersenkraker, het getuigt van een geschiedenis waarin de gelovige die de liturgie meeviert zich laat opnemen. Zowel de geloofsbelijdenis als het eucharistisch gebed hebben een christologisch 'middengedeelte' dat verhalend van aard is ('Die in de nacht dat Hij werd overgeleverd...'). In de voltrekking van de eucharistie, en met name in het eucharistisch gebed, worden de heilsgebeurtenissen die in de geloofsbelijdenis worden

verhaald anamnetisch, dat wil zeggen, doordat ze worden herdacht, verwerkelijkt. Wanneer dan ook de heilige Geest in de geloofsbelijdenis als de levendmaker (letterlijk ‘het levendmakende’) wordt beleden, dan wordt dat in de epiklese over de gaven van brood en wijn en over de verzamelde gemeenschap, die daarin mag delen, verwezenlijkt. Op deze manier komen de uitspraken van de eerder geciteerde of gezongen geloofsbelijdenis in het perspectief te staan van hun heilshistorische betekenis. Maar vanuit dogma-historisch en systematisch-theologisch standpunt heeft de Niceens-Constantinopolitaanse geloofsbelijdenis ook een definiërende en afbakenende functie: zij verwoordt het orthodoxe geloof en trekt een grens tussen dit en wat ketterij wordt geacht (die van de Arianen op Nicea, die van de Macedonianen op Constantinopel). Maar wanneer zij in de liturgie wordt uitgesproken krijgt zij doxologische betekenis. De feitelijk gevierde liturgie is dan ook een belangrijke interpretatiesleutel voor deze en dergelijke teksten. Terecht verbindt dus de geloofsbelijdenis in de (volg)orde van de mis de dienst van het Woord met die van de Maaltijd.

IV

De kerkganger heeft met twee vormen van geloofsbelijdenis te maken, de apostolische (Ap) en die van Nicea-Constantinopel (NC). Van de vele geloofsbelijdenissen die in de 4^e eeuw zijn ontstaan hebben alleen die twee canonieke status gekregen.

Ap is ontstaan in het Westen, NC in het Oosten. Zij zijn beide het type van wat de Westerse en de Oosterse geloofsbelijdenissen genoemd worden.¹ Van beide ligt de oorsprong in de doop, in de feitelijke voltrekking ervan en in de voorbereiding erop. Bij dit laatste moeten we denken aan de *traditio* (overhandigen/doorgeven) en de *redditio symboli*: in de weken voorafgaande aan de doop werd aan de doopleerling de geloofsbelijdenis overhandigd, bij de doop werd ze door deze teruggegeven, ‘gereproduceerd’.

De apostolische geloofsbelijdenis werd of wordt in de rooms-katholieke kerk ook wel ‘de twaalf artikelen van het geloof’ genoemd. Met dit apostolisch karakter is de legende verbonden volgens welke de twaalf apostelen deze geloofsbelijdenis zelf hebben samengesteld. Nadat de Geest over hen gekomen was zouden zij te beginnen met Petrus elk een artikel hebben bijgedragen. De legende verraadt het besef dat we in deze tekst te doen hebben met een geloofsvertolking die trouw is aan het geloof van de apostelen. De opdeling in twaalf eenheden zou echter aan het oog kunnen onttrekken dat ook Ap trinitarisch gestructureerd is. Historisch gezien is Ap een variant van een geloofsbelijdenis die in de kerk van (de stad) Rome bij de doop werd gebruikt en die waarschijnlijk teruggaat tot de laatste decennia van de tweede eeuw². Sommige wendingen verraden een stellingname tegen stromingen waarvan ‘de grote kerk’ afstand wilde nemen. Formuleringen als ‘almachtige Vader’, en ‘de verrijzenis van het lichaam’ [*sarx*], en niet ‘verrijzenis van de doden’, lijken gericht tegen de stroming van het gnosticisme. Die kenmerkte zich door een heel negatieve houding tegenover de materialiteit van de schepping en van de lichamelijkeheid, die dan ook niet het werk was van de Vader van Jezus Christus, maar van een tweederangs god (‘demiurg’). In die visie was de mens wezenlijk geest en zijn heil was zeker niet gelegen in de verrijzenis van zijn lichaam. Kerkelijke schrijvers als Irenaeus van Lyon en Tertullianus hebben zich in lijvige

¹ In zijn selectie van oude geloofsbelijdenissen (*Symbole der alten Kirche*, Berlijn 1968/6) onderscheidt de Duitse geleerde Hans Lietzmann tussen abendändische en morgenländische Symbole.

² Kelly, *Early Christian Creeds* 368vv.

geschriften tegen deze stroming gekeerd. Daaruit blijkt nog maar eens dat een geloofsbelijdenis de sporen draagt van de vaak heftige discussies die in de tijd van hun ontstaan of hun uitbreiding in de kerk werden gevoerd. De uitslag van die discussies kreeg door de opname in de geloofsbelijdenis canonieke status. Dat zal bij NC nog duidelijker zijn.

Tenslotte een vraag. Als de legende over de wijze waarop Ap tot stand kwam historisch gezien geen stand houdt, kan zij dan nog apostolisch worden genoemd? Anders gesteld: hoe bijbels is de geloofsbelijdenis eigenlijk? Daarvoor moeten we te rade gaan bij de Bijbel van het Nieuwe Testament, dat immers geschreven is door de apostelen of hun leerlingen. Daarin vinden we weliswaar geen geloofsbelijdenis van de lengte en de structuur zoals die zich later hebben ontwikkeld, maar wel korte formules die belijdend van karakter zijn. Men onderscheidt formules die alleen op Christus betrekking hebben (bv. 1Kor. 12, 3), naast die welke behalve Christus als de Zoon ook God als zijn Vader noemen (bv. 1P 1, 21) en tenslotte de bekendste en meest uitgebreide die de drie ‘goddelijke personen’ noemen: de opdracht aan de leerlingen om te dopen (Mt. 28, 19) en de zegenbede waarmee Paulus zijn tweede brief aan de christenen van Korinthe besluit (2Kor. 13, 13). Met name op grond van deze laatste trinitarische formulieren kunnen we stellen dat er een lijn loopt van deze naar de latere, meer uitgebreide geloofsbelijdenissen.

NC is een conciliaire geloofsbelijdenis, ze draagt de naam van twee daarvan en heeft het gezag van drie concilies: in Nicea (325) en Constantinopel (381) is aan de tekst gewerkt en in Chalcedon (451) is het gezag ervan formeel vastgesteld^{3 4} Daarvan releveer ik nu de volgende punten.

De geloofsbelijdenis die wij nu NC noemen is niet gelijklopend met die ons van Nicea is overgeleverd en die ik hier ‘oer-Nicea’ noem. Die loopt uit op het noemen van de leer van de priester Arius, waarvan de aanhangers door een anathema (banvloek, verbreking van de gemeenschap) worden getroffen. Waarschijnlijk hebben de vaders van Constantinopel een andere, reeds bestaande geloofsbelijdenis die de lang zo omstreden Niceense orthodoxie vertolkte als uitgangspunt voor hun belijden genomen. Een van Arius’ stellingen luidde: ‘er was een tijd dat Hij (de Zoon, Jezus Christus) er niet was’ en ‘voordat Hij werd verwekt of geboren, bestond Hij niet’. Nicea stelt daartegenover dat Hij voor alle tijden door de Vader verwekt en uit de Vader geboren is en niet als een schepsel gemaakt (in de Latijnse vertaling ‘*genitum non factum*’). De ontkenningen van Arius worden wel genoemd maar maken geen deel uit van de geloofsbelijdenis, en de uitgesproken banvloeken gelukkig ook niet. Het eerste concilie in de kerkgeschiedenis heeft dus behalve een orthodoxie, geformuleerd over de verhouding van de Zoon tot God zijn Vader, ook de heterodoxie benoemd en banvloeken uitgesproken over de aanhangers daarvan. In Nicea en later in Constantinopel heeft de Kerk, die spoedig (in 380) rijkskerk of staatsgodsdienst zou worden, zich als ‘instituut’ gemanifesteerd. Alle latere concilies zijn die weg gegaan, met uitzondering van het vooralsnog laatste, Vaticanum II.

³ Kelly, *Creeds* 205vv en 296.

⁴ De meest recente monografie over NC is die van R.Staats, *Das Glaubensbekenntnis von Nizäa-Konstantinopel. Historische und theologische Grundlagen*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1996. – Voor de geschiedenis en het totstandkomen van de vroegchristelijke geloofsbelijdenissen blijft de klassieker J.N.D. Kelly, *Early Christian Creeds*, in 1960 voor het eerst uitgegeven (Longmans, Londen) en nadien enkele malen opnieuw uitgegeven en vele malen herdrukt.

‘Oer- Nicea’ heeft over Jezus Christus meer te vertellen dan Ap. en voegt (alleen in deze tekst) na de verwekking door resp. geboorte uit de Vader ter verheldering toe ‘d.i. dat Hij geboren is uit het wezen (Gr. *ek tes ousias*, Lat. *de substantia*) van de Vader en laat dan tenslotte de term *homo-ousios* vallen. De inbreng van dit onbijbelse, aan de filosofie ontleende woord wordt toegeschreven aan Hosius, de bisschop van Cordoba, een van de weinige bisschoppen uit het Westen.

Alvorens iets te zeggen over de betekenis en het belang van deze woorden weid ik uit over dit Griekse woord en de vertaling ervan. Die luidt tot op heden in de oud- en rooms-katholieke kerk en in de Protestantse Kerk in Nederland ‘één in wezen’. Nu is door de voor de liturgie verantwoordelijke instantie in het Vaticaan bepaald dat het Altaarmissaal, dat met de hervorming van de liturgie opnieuw was uitgegeven (‘het Missaal van Paulus VI’), moet worden herzien. Daarbij gaat het vooral om de teksten die oorspronkelijk in het Latijn waren overgeleverd. Richtlijn voor de vertaling is, dat die teksten zo dicht mogelijk niet de oorspronkelijke Griekse NC, maar de Latijnse vertaling moet volgen, die ook de kerken van de Reformatie niet hebben verworpen. Dit betekent voor *homo-ousios* dat de vertalers moesten uitgaan van het Latijnse *consubstantialis*, dat in onze taal steeds is weergegeven met ‘één in wezen’ (met de Vader). Die weergave is terecht niet goed bevonden, want het laat het Griekse homo-, dat ‘gelijk’ betekent onvertaald en vervangt het door een telwoord (één). De Latijnse vertaling, die oude papieren heeft (Tertullianus), voldoet m.i. ook niet, want die voert het begrip ‘substantie’ in dat in onze taal iets heel anders oproept dan in de filosofie waaraan het is ontleend. Ik hoop dat de Nederlandstalige vertalers zich niet laten leiden door het slechte voorbeeld van de vertalers van het grote Engelse taalgebied die niet verder zijn gekomen dan *consubstantial*. Dan zouden de katholieke gelovigen in de lage landen worden opscheept met ‘consubstantieel’, wat natuurlijk geen vertaling is en nog verkeerdt kan worden begrepen ook. Je houdt de gelovigen toch niet orthodox door ze moeilijke woorden te laten zeggen. In plaats van vast te houden aan de overgeleverde tekst zouden de vertalers zich kunnen laten leiden door de door Paulus geciteerde Christushymne in zijn brief aan de christenen van Philippi. Daar wordt gesproken van Christus ‘die het geen roof heeft geacht gelijk te zijn aan God’ (2, 6). De Vulgaatvertaling van Hieronymus heeft voor het Griekse homo- *aequalis* en om aan het Griekse *ousia* recht te doen zou men aan ‘gelijk’ ‘wezenlijk’ of ‘in wezen’ toe kunnen voegen. Nodig is dat niet, want een onverdachte Niceaan als Ambrosius gebruikt in zijn hymnen *aequalis* zonder nadere bepaling. In de dit jaar door de Raad van Kerken in Nederland gepresenteerde vertaling is het ‘gelijk’ van het Griekse homo- teruggebracht: gelijk van wezen met de Vader’. Zie voor tekst en toonzetting de site van de Raad

<https://www.raadvankerken.nl/nieuws/2025/04/geloofsbelijdenis-nicea-opnieuw-op-muziek-gezet/>

Waar de oorspronkelijke tekst van Nicea niet verder was gekomen dan ‘wij geloven in de heilige Geest’ was het concilie Constantinopel vóór alles van plan uitspraken over de heilige Geest in overeenstemming te brengen met wat het geloofde over de Zoon. Daarbij moest de term homo-ousios worden vermeden, omdat die na Nicea de volgende decennia controversieel was geworden en daarom voor de Macedonianen onaanvaardbaar was. Men koos daarom voor de in een van de plaatselijke kerken bestaande liturgische en door bisschop Basilius van Cesarea verdedigde praktijk, waarbij in de eucharistische doxologie de Geest in één adem wordt genoemd - en dus op één lijn geplaatst - met de Vader en de Zoon. De allen bevredigende formulering luidt:

‘Die voortkomt uit de Vader en met de Vader en de Zoon tezamen wordt aanbeden en verheerlijkt’. De redenering was, dat als de Geest dezelfde eer waard is als de Vader en de Zoon, Hij ook hun wezen moet delen.

Het belang van Nicea en Constantinopel voor het christelijk geloof in God kan o.a. op deze manier worden aangegeven. Nicea spreekt, in tegenstelling tot Ap en daaraan verwante geloofsbelijdenissen, in het eerste van de drie delen met nadruk uit dat er (maar) één God is, terwijl de Griekse en Romeinse cultuur (maar niet de filosofie) polytheïstisch was (gastheer keizer Constantijn hoefde er dus niet op te rekenen ooit een *status divinus* te krijgen). Het christelijk geloof in één God staat kritisch tegenover allen die onbeperkte macht uitoefenen of pretenties van goddelijkheid voeren. Deze eenheid van God wordt ook uitgesproken wanneer in het ‘tweede deel’ sprake is van Jezus Christus als één Heer, die door God Vader is verwekt en met Hem in wezen gelijk is, terwijl in het derde deel de heilige Geest ook Heer wordt genoemd en ‘met de Vader en de Zoon wordt aanbeden en verheerlijkt’, d.i. dezelfde eer krijgt en dus, zo redeneerde de meerderheid in Constantinopel, van hetzelfde wezen is. De ene God van de christenen openbaart zich in drie gestalten (‘personen’), van wie de eerste twee één worden genoemd.

Dit deel begon met de vermelding van de twee gezaghebbende geloofsbelijdenissen die zeer oude papieren hebben en tot op de dag van vandaag in de kerken worden gebruikt. Zij worden op grond van hun verspreidingsgebied getypeerd als Oosters (NC) en Westers (Ap). De vele geloofsbelijdenissen die, zoals deze twee, in de periode van de 2e tot de 5e eeuw zijn ontstaan hebben hun oorsprong in de doopliturgie en zijn geconstrueerd rond de namen van de Drie-Ene God overeenkomstig de opdracht van één van deze (Mt. 28,19).

Pogingen om Ap en NC met hun vele varianten tot één oertype en één gemeenschappelijke bron te herleiden hebben niet geleid tot een consensus onder de geleerden.

V

Er zijn in de kerken dus twee erkende geloofsbelijdenissen in omloop, Ap en NC. Nu volgt enige informatie over het gebruik van deze twee geloofsbelijdenissen in de kerken in Nederland

De *Algemene Instructie bij het Romeins Missaal* (nr. 67) van de rooms-katholieke kerk zegt niet welke van de twee in de eucharistie moet worden gebruikt en laat dit dus open. In feite heeft met de post-conciliaire hervorming van de liturgie Ap NC verdrongen; sinds de bisschoppensynode van 1967 is Ap ook in de eucharistie toegestaan. In verschillende parochies wordt NC gezongen met de traditionele door de kerken van het Westen erkende Latijnse vertaling en op de bekende Gregoriaanse toonzetting (met het *Filioque*). De Katholieke Vereniging voor Oecumene heeft besloten te bevorderen dat dit jaar een Nederlandse versie van NC *gezongen* gaat worden met een nieuwe vertaling. Een niet onbelangrijke vraag is nog welke vertaling van NC gebruikt gaat/moet worden. Er zijn meerdere ‘kandidaten’, waaronder de genoemde van de Nederlandse Raad van Kerken, waarin het *Filioque* (de Geest komt voort uit de Vader en de Zoon) ontbreekt. In de eucharistie zoals die in de oud-katholieke kerk wordt gevierd is het gebruik van NC (zonder het *Filioque*) regel, maar ook Ap is toegestaan. Door de kerken van het Oosten wordt Ap wel erkend, maar niet gebruikt.

In de grote protestantse kerken in ons land valt voor NC de grootste winst te noteren. Werd in het Dienstboek van de Nederlandse Hervormde Kerk van 1955 nog in alle ordes Ap voorgeschreven, in het nieuwe Dienstboek van de Protestantse Kerk in Nederland is dat, eveneens in alle ordes, NC.

Het dienstboek van de Lutherse kerken in ons land (ook deel van de PKN)) biedt naast NC behalve een bewerking van Ap nog andere alternatieven.

In het *Book of Common Prayer* van de anglicaanse gemeenschap werd altijd al voor NC gekozen en het onlangs verschenen *Common Worship* van de Church of England heeft die keuze bevestigd.

Deze beperkte peiling leert dat in veel kerken in de eucharistie of in de voornaamste dienst op de zondag NC de voorkeur geniet boven Ap – althans op papier.

VI

Tenslotte enige notities over de vertaling en de toonzetting van de twee besproken geloofsbelijdenissen.

Christenen van verschillende kerken in ons land kunnen noch NC noch Ap gezamenlijk bidden, laat staan zingen. En dat is jammer, temeer omdat NC voor hen toch geldt, c.q. is gaan gelden als de geloofsbelijdenis die de meeste kerken en christenen verbindt. Daar zijn verschillende redenen voor. Terwijl het voor de verschillen tussen de tekst in de rooms-katholieke en die in de protestantse kerken een kwestie van vertaling is, is er tussen dezen en de oosters-orthodoxe christenen een verschil in de tekst. Dat verschil is gelegen in het zogenaamde *Filioque*. Volgens de oorspronkelijke tekst van NC komt de heilige Geest voort uit de Vader; in het Westen is men daaraan vanaf de 6e eeuw gaan toevoegen ‘en de Zoon’ (*Filioque*). Door sommige oosterse theologen en (vooral) pastoors is dit verschil hoog opgespeeld als het punt waarin alle verschillen tussen oosters en westers christendom zich samenballen. In het oecumenisch gesprek is echter gebleken dat het hier eerder gaat om twee weliswaar verschillende, elkaar niet uitsluitende, maar eerder aanvullende visies op Gods Drie-Eenheid. Men zou het de Kerk van het Westen hoogstens kwalijk kunnen nemen dat zij eigenmachtig woorden heeft toegevoegd aan een tekst die het gezag heeft van maar liefst drie oecumenische concilies. De praktijk in de rooms-katholieke kerk is dat, waar de eucharistie gevierd wordt met een opvallende aanwezigheid van oosters-orthodoxe christenen NC wordt gebeden zonder het *Filioque*. Het voorbeeld van Paus Johannes Paulus II heeft deze praktijk enig gezag gegeven.

De verschillen tussen de tekst van NC in de rooms-katholieke kerk⁵ en die in de protestantse kerken zijn een kwestie van vertaling. Dat is niet ernstig, maar maakt het gezamenlijk bidden wel zo goed als onmogelijk.

De huidige stand van zaken in de kerken in ons land is de volgende.

De meeste rooms-katholieke parochies of geloofsgemeenschappen in ons land gebruiken de bundel *Gezangen voor Liturgie*. Deze heeft alleen Ap met drie toonzettingen (271, 272 en 273) en van NC alleen de tot nu toe gebruikelijke tekst (721).

⁵ Ik heb het hier nadrukkelijk over de rooms-katholieke kerk, omdat de oud-katholieke een andere vertaling van NC gebruikt en gekozen heeft voor weglating van het *Filioque*.

De in het bisdom Roermond gebruikte liedbundel *Laus Deo* heeft evenmin een getoonzette Nederlandse NC. De Vlaamse bundel *Zingt Jubilate* daarentegen heeft er twee (9a en 9b).

De in NL gangbare vertaling vind je in de GvL 721; die bundel heeft van deze geloofsbelijdenis echter geen toonzetting. Wel wordt hier en daar in het bisdom Rotterdam NC op een eenvoudige toonzetting van Willem van Geldre gezongen op de tot op heden gebruikelijke tekst. Informatie leerde dat daarop naar alle waarschijnlijkheid geen copyright berust.

De Raad van Kerken in Nederland heeft (voor de tweede keer) een nieuwe vertaling van NC gepubliceerd, dit keer zonder het *Filioque*, en met een nieuwe toonzetting.

27 juni 2025

Ton van Eijk